

SZINÉSZETTÖRTÉNETI ADATOK.

Második, befejező közlemény.

IX.

1804.

[Copiája a *Láng János* levelének, melyet akkor írt, midőn a cassát tőle, ki is Orbai János tanácsbéli ember házánál vagyon szállva, erővel el akarta vitetni, a minthogy subseque le is vitette polítiae director Nemes György házához.]

Maros-Vásárhely, 1804 8-a. Junii.

Méltóságos L. Báró Camerarius ur, nekem tisztelt kegyes jó Mlgos uram!

Mái napon declárálta magát Gróf Teleki Mihály ur, hogy én őtet mint Chef an sich und für sich, úgy nézzem, a ki M.-Vásárhelyt azt csinálja, a mit nékie tetszik, és a hogy nékie és a m.-vásárhelyi commissionnak tetszik. Melly is áll ezen tagokból: G. Teleki Mihály ur ő nga, Tks Harsányi Sámuel, Tks Nagy Dániel m.széki vicekirálybíró, Tks Székely Mihály tabulae supr. ass. és polítiae director Nemes Györgyből. —

Kérték az én instructiomat, hogy közöljem; abból én, a mennyi ő Nagát illeti, egész engedelmességgel közlöttem in punctis 2-o et 3-o, a többit nem mutattam meg; mert nem illeti. Mondottam, hogy én mint Ngod biztosságának, úgy engedelmeskedni kívánok; de ő Nga nem akarja magát Ngodtól függőleg esmérni!! Engemet még fenyegetett, hogy a directorságból letészen, sőt minekelőtte már ide jöttem volna, a planum ki volt csinálva reája és ma sült ki a nagy mina! — Mit parancsol, mit tanácsol Ngod nekem, hogy tetszése szerint cselekedjem és én ne vádoltassam és szégyenbe ne essem én is és Ngod is? A *Regulust*¹ elvette, hogy olvassa, 19-a Maji; ma kértem, hogy kezdjek a próbagyakorláshoz és mondtam, hogy a decoratiók iránt gondoskodni méltóztatnék; és a többiről, hogy a maga idejében eléadódjék, disponáljon. — Erre azt felelte: nincs ideje még. Én azt mondtam: De Báró Wesselényi Miklós ur ő nga meghagyta és parancsolta, hogy mentől elébb eléadódjék. Felelet: A commissio intézeteiről bizonyosan nem fog számadolni. A cassát a polítiae directorhoz vitette; e hiszem jó, csak több ne kövesse; mert nagyon megváltozott a játékszín. Vásznot gyűjtött; de nem azért, hogy nekünk adja, hanem Vásárhelyre hogy állandó decoratiókat festessen; Ngodtól nem függeni!! a Ngod tulajdon javát, a theatrumot, mellybe 100 szál deszkánál többet nem ajándékozott, elfoglalni! és magáévá akarni tenni! — ritka állapot; így csak a magyarok foglaltak Svatoplugustól egy fehér lóval országot. — Hogy Gr. Teleki Mihály azt merje mondani nekem, Ngod theatruma directorának, hogy letészen, ezt nem hittem volna; én Ngoddal contraháltam s talám G. Teleki Mihály nem uralkodik, hogy a pactumokat, mint a szultán, pro libitu, elrontsa csak azért, mert úgy tetszik. Instálom Ngodat,

¹ Irta Collin, ford. b. Wesselényi M.

álljon fel mellettem és bennem magát oltalmazza meg; mert különben lenevettetünk. Ngod egy nemzet biztos! ki parancsolhat Ngodnak? Énnékem nincsen erőm; mert a mi volt volna is, a pártütés elgyengítette; ez a következése a megbomlott subordinatiónak, mely víz a Ngod ellenségeinek malmára. Röviden úgy értse meg Ngod, hogy írjék meg Ngodtól azt a dicsőséget, melyet a nemzeti publicumok Ngodnak adnak a theatrum fentartásáért; és ez a bibi!! — Lássá Ngod; mit csinál; de én nem conferáltam volna semmi vásárhelyi commissióval, csak a várossal; mert ennek a biztosságnak a vége féltő, hogy a lesz, hogy Ngodat a vásárhelyi theatrumtól megfosztják; pedig kár, mert jó publicuma vagyok és e nélkül a kolosvári is elhanyaglik és akkor azt is kicsikarják Ngodtól; ha a kettőt megtartja Ngod, egyik a másikat fen tartaná. Itt nem G. Teleki Mihály, sem más akarki tartja fenn a theatrumot, hanem a jó entrée, a melyet a publicum ad; még eddig elé G. Teleki sem nem adott a theatrumnak egy krajczárt, sem a publicumot nem demereálta, sőt megbántott némelyeket, midőn a maga székét tegnapelőtt az első helyről a 3-dikra most téteti által, a folyó abbonement idején és az abbonirozókat 7 zártzékéről turbálja más platzra. Ugy-e, hogy ezt egy theatrumon nem jó szemmel nézik; mert míg az abbonement kitelik, kiki a maga zártzékiben a maga pénzéért egyenlő ur a másikkal és itt zúgtak is és midőn más emberek így megbántódnak, a theatrumtól elidegenednek. Ugy-e bár csudálkozik Ngod a dolgok megváltozásán? De én is csodálkoztam, míg a dolgot ki nem tanúltam, a melyeket hogy [még most, a míg helyre lehet hozni] Ngodnak megírassak, egy jó embere Ngodnak felfedezett.

A G. Teleki Mihály jósága csak színlés volt hozzám. A Gróf a familiája előtt meritálni akarja talán vele magát, hogy velem gorbáskodjék és mint ártatlant s magamra vigyázót, mivel a többiek ki nem buktathatának, e már par force akar bálni. Az angyalokat sem tisztelte senki jobban, mint én G. Telekit; mert tudtam, hogy G. Teleki; de így tetszik G. Telekinek és ki állhat ellent? — hanemha ugyancsak velem méltatlanul és illetlenül fog és erőszakosan bálni, azt is megírom Ngodnak és parancsolatját elvárom. Addig pedig mulatságnak okáért olvassa meg Ngod ezen species factit cum adnexis. És kegyes resolútióját magam utasítása végett instálom, hogy ha a theatri dispositiókat Vásárhelyen pedig nétalám Ngod kezéből kicsikarták, hogy tudassam. Két urnak szörnyű bajos eleget tenni, a kisebbet meg kell határozni. Én hívségemet Ngodnak ígértem, fogadtam, lekötöttem; de Gr. Telekinek, ha nem subordinatusa, azaz függőleg nem esméri magát Ngodtól, nincsen instructiómban, miként engedjek. A Gróf decoratiókat festetni akar a cantált vászonból Neuhauserrel; de a Ngod cassája fizet meg mindeneket, mégis másé légyen, nem a Ngod társaságáé, mely az arra való költséget keresi? holott ezek a mostani decoratiók megrongyolódtak erősen, a festék rólok lesurlódott, úgy hogy némely része csak vászon. Ezeket is kellene renováltatni; mert majd lenevetik a magyarországiak a társaságot vele és a decoratiók vásott állapotjáról annak nem gyarapodtatására itélnének. Méltóztassék azért Ngod erről is kegyesen parancsolni.

Az az ifju pictor, Béder Elek itten vagyon, 20 rfrt fizetésért beáll hónaponként; ebben a theatrumnak nagy nyeresége lészen, a mikor nem fest, actor is lészen. G. Teleki ezt sem akarja felvenni; pedig én megmondotam, hogy Ngod engedelmével vagyon, de eo ipso talám mind contracarirozni akarná és nem akarja, hogy ez a társaság virágzóbb légyen; különben is egy olyan nagy hirü pictor, mint Neuhauser, drágáért fest és nem utazik velünk. Itt most lesik az emberek, hogy mi lesz belőle; hogy osztoznak meg Ngtok az elsőség felett? Én azt mondtam, hogy az a Ngodé és a csak addig fog függőbe lenni, mig Ngod nékem egyet parancsol; mert én, ha Ngodtól, mint ország biztosától nem esmér dependentiát, én is nem fogok a vásárhelyi commissiotól dependalni; hanem vinni fogom a magam kötelességét, valamint szinte eddig is ő Nga nélkül vittem; mert én nem tudom, miben lenne olyan nagy boszorkányság, a mit el ne lehetne igazítani; bezzeg jó, hogy a város Ngod részén van és a publicum is.

Nagyságos uram! én bizony azt gondoltam, ha Ngod is helybe hagyná, hogy vége szakadjon annak a vitásnak, hogy ki parancsol a vásárhelyi theatrumnak: a Ngod czímerit vagy a frontispiciumra vagy az oldalára fel kellene festeni; mert a királyok is, midőn új szigeteket foglalnak el, a czímereket felütik annak jeléül, hogy más ahoz just ne tartson; s ez egy ártatlan mód arra, hogy magát a vásárhelyi theatrum dominiumába introducálja és stabilálja Ngod; mert már vagy 800 forintja áll benne. G. Teleki Mihálynak pedig a 100 szál deszkát inkább ki kell fizetni, mintsem annál fogva a theatrumot elfoglalja; azt is pedig illyenformán, hogy meg ne bántódjék: 7 személyre tart egy záros széket, mely pör 4 forint egy abbonementre 28 rh frtot téssen; 100 szál deszkának az ára kimegyen, ha egy abbonementet gratis odaenged Ngod, ezt pedig írásban kellene nékem parancsolni. —

Ő Nga azt mondta, hogy capax külön theatrumot állítani és azt Vásárhelyről és Brassóból, Enyedről eltartani; hogy ez a Hoftheater a mit keres, az ő Nga szabad dispositioja alatt lenne. Én erre azt mondom, hogy ő Nga ezt végbe nem viheti; hanem zavart csinálna csak a Ngod társaságának véle, a mig belesülne a speculatiojába és eloszlanék, a merre lehetne. De ha a vásárhelyi theatrumot ki nem engedi Ngod a maga kezéből csikartatni, a melly csak Ngodon áll, úgy ez a csicsós projectuma G. Telekinek még meg sem születhetvén, mint a buborék elenyészik és nem rebellálhat G. Teleki Ngod ellen; de ha most elejét nem veszi Ngod, emlékezzék reá Ngod, mik lésznek a következesei; Isten úgyse kicsikarják olly schrófoson a kolosvárit is, a mint nem is gondolnók. Nagylelkü ember és pár nélkül való hazafi Ngod; ezt is szívem teljes érzéséből látom és írom; de szerencsétlen azért, mert nem talált magához érdemes biztosokra még, az én tapasztalásom szerint. — Gr. Teleki hozzám csak azért volt egy-két találkozásával olyan jó, hogy talám tanulhat valamit a maga kártyájára ki tőlem; de bennem emberséges embernél egyebet nem talált, mellyet látván, hogy belém nem kezdhet, talám más uton akart szeme elől eltenni. Mert jus ligatumot csak a despoták és a barbarusok exerceálnak; a keresztények polgári társasá-

gában az efféle szokatlan megtiltás; és én, ha nem Kotsi, hanem G. Teleki Mihály maga tete volna azt velem, a mit Kotsi tett, el nem szenvedném, inkább meghalnék. Magok a theatralisták azt mondották, hogy az én moderatióm és flegmám isteni ajándék és anyagi dolog volt; mert ott különben halál történt volna és példás tragoedia. — Rút dolog egy előjáróban a részrehajlás és az igazágtalanság; sajnálom, hogy G. Teleki úgy kimutatta a máját; mert ez nagy dolog és én ha elégtételt nem nyerek, a mint érdemli törvényesen az egész cselekedet, ennek még magam sem tudom, mi lesz a kimenetele. Én mint becsületes életű nemes ember, inkább meg tudok halni, mintsem a becsületesemet meg ne tudjam oltalmazni; ezt én senkinek le nem kötöttem, hogy én a mellett törvény útján fel ne kelhessek. Qua director, Ngod és a társaság becsülete parancsolják, hogy az én becsületesem megoltalmaztassék, hogy subordinatio nélkül és személyes bátorság nélkül mimódon legyen az ember elégséges a maga kötelességeiről jól állani s azoknak megfelelni, nem tudom. —

A ki a theatrumon ilyen történeteket hall, megirtózik tőle és hogy kívánna becsületes ember odajönni, hogy legyen e virágzó? mig ilyen szomorú alacsonyosságok történnek rajta, szégyenlenék becsületes szülék gyermekeiket ide bocsátani. Az inquisitionnak még eddig meg kellett volna esni; mert hogy tudja meg az igazságot Sibón Ngod? Pusztá szó csak nem annyi mint az inquisitio. Kotsit én hogy perlem meg? Már pedig az is igaz, hogy én őtet törvény eleibe rántom, és oltalmazza magát, a hogy lehet. Instálom is alázatosan Ngodat, semmit se is parancsoljon G. Telekinek ez iránt, mig az Isten Sibóra nem viszen bennünket. Májusra úgy kifurák-faragák a kolosvári késedelmekkel a dolgot, hogy itt 21-dik kezdődék a játék; G. Teleki az actorokat úgy akarta kifizettetni, hogy a májusi fizetés a 21-a usque 31-um essék és így májusból csak 10 napra, a többbit, úgy mondván, vegyék ki a kolosvári cassából, a mellybe semmisse maradt. Ha én erre reállottam volna, az actorok elszéledtek volna és egy nagy apostolok oszlása lett volna; ez is egy czikkel volt a planumban; s most haragszik ő Nga, miért nem tettem úgy. Bajos a gásijából élő szegény ifju actornak a dolga; mert még bé se éri véle. Most már azt parancsolta G. Teleki Mihály és a vásárhelyi commissio, melly fia a mostani kolosvárinak, hogy a cassát a politiae directorhoz vigyék pro securitate; jó; és majd mikor fog tetszeni és a mint fog tetszeni, kezeket reátehetik. Megmondották aperte, hogy ha én az idevaló commissiónak nem engedelmesskedem, bezárják a theatrumot és ők magok állítanak actorokat és társaságot magoknak. Ezek pedig lettek volna és lennének azok, a kik vélem nem akarnak egyezni és reám támadtanak. No már ilyen emberek között mit kell csinálni? Ha nékiek engedel, Ngodnak ártani fog; ha nem engedel, Ngod előtt reám panaszolnak és azt fogja Ngod mondani, miért nem akartam függeni? Az alattomban forralt factioknak sitinerozása¹ revolutiokat szül és legbizonyosabb eszköz a feltett célra; azért kedvezés nélkül a pártütő büntetést érdemel, de látom, mindég elkerülte.

¹ Soutenirozása h.

Az idevaló commissio fejétől kérdeztem, hogy mennyinek nézi és tartja ezen theatralis dologban Ngodat? azt felelte, hogy a kolosvári commissionál kisebbnek, de mint privatust, a theatrum igen nagy barátjának. Ebből tehát világosan kijő, mit hidjen; t. i. hogy az idevaló commissiot teremtette a kolosvári; Ngod valamint azt le nem teheti, úgy ez is azt csinál és úgy csinál, a mint akar! Ha egy angyalnak erejít és eszít hordoznám is egy nyomoru halandó testben, bizonyosan elég zavaros foglalatosságom volna és ha tisztába nem hozatnak a nehézségek, nem nagy gloriát remélhetni. A lábatlan függetlenség igen ártalmas és ha Ngod a maga directorát meg nem fogja oltalmazni, a legnagyobb igyekezetek is mind elalélnek. Nem a fizetésért, hanem a becsületért és adott szavamért sokat igyekeztem ezen háládatlan tenyészetű tárgy körül.

Species facti.

Ao. 1804 die 2-a Juny, midőn R. Thuróczy Károly, a nemzeti játszó társaságnak directora, a játszószínen reggel 9 órakor az *Árulás és szerelemföltés*¹ nevű szomorujátékból próbát tartatna magán a nemzeti játszószínen és az egyébaránt egész illendőséggel folyna, Patkó Kotsi János Gróf Riczberg személye alatt belépven a schlagwortra, minekutána egynehány szót elémondott volna, a próbát félbeszakasztván, minden igaz ok nélkül egyszerre, egy stíletet rejtő pálczát tartván kezében, a theatri director, Thuróczy Károlyra támadott, elébb szomorú kivégeztetésével életének, azután csúfos verésekkel fenyegetvén, sok különb-különb-féle hazug mocskok, szitkok, káromkodások és becstelentések között személyét, nemességét, az udvarnál folytatott szolgálata esztendeit, mostani hivatalát legazolván. Theatri director, Thuróczy Károly, semmit ezekre nem felelt akkor, hanem a próbán jelenievoeket bizonyosságul hivta, hogy jövendőben tanuk légyenek a történetek igazsága felől.

A theatri director, vége lévén a próbának, panaszolt G. Teleki Mihálynak, a mint ezen könyörgő levél (A.) mutatja. G. Teleki Mihály, noha Patkó Kotsi János a grófnak magának beadott irásában is mind sok mocskokat írt szemtelenül, mind pedig veréssel etc. fenyegette scrip-totenus a directort: a helyett hogy ő Nga az igazságot kiszolgáltatta volna, quid pro quo egy követést ajánl Kotsinak, melly a vétekhez s megbántáshoz képest improportionált büntetés lévén és nem is büntetés, csak a directorral való csúffolkodás és Kotsinak s minden hozzá hasonló gondolatu embernek lábadás a legnagyobb rosszra: nem fogadta el; azonban declarálta, hogy a directort, a kit Mlgs L. B. Wesselényi Miklós entrepreneur és nemzeti főbiztos tett, leteszi hivatalából, mivel nem szereti, mivel, mivel, mivel Thuróczynak hívják!! — és nem is szabad a történetekről inquirelatni, mert G. Teleki Mihály meg nem engedi. *Ez jus ligatum*, már az igazságon is erőszakkal uralkodik G. Teleki és az emberiségen felül. — Mondották ugyan Szent-Páli Elek, Székelly Mihály és Nagy Dániel, hogy nem tanácsos; mert ki tudja, micsoda kötése vagyon Mlgs B. Wesselényi Miklós ur ő Ngának Thuróczy-

¹ Irta Spiesz.

val és ki tudja s ki tudhatja más, miket bízott reája, mint entrepreneur, a Báró ur ő Nga? Nagyon buzog, fenekedik, mesterkedik ugyan ő Nga, hogy itt a theatruból más nem parancsol; a directort ezért nem állhatja, mert nagy szálla az ő Nga perspectivájában. Ugyanis itt az planum, hogy új theatralis társaságot állítson a Gróf és a mig én lézsek, addig nem bizik ő Nga hozzá. Az actoroknak is rendesen szokott ő Nga post prandium beszélni. A commissio mindég délután vagy on inter pocula, — én legalább mindég úgy tiszteltem, mikor odamentem, inter pocula.

Némelly actornak, a kit hódítani akar, nagyon flattiroz és szemben nagy complimenteket mond. Harsányi Sámuel, a legszerencsétlenebb humoru ember, a belső titkos tanácsosa G. Telekinek, a ki örökké a vak parancsolás és directio hangjával s az Ngoddal való egalitéval kinlódik. Székely Mihály jó ember, Nagy Dániel hallgat. Az actorok látván a példát és a lábogatást, egyik a másiktól romlik és ha ma egyik excedál, hónap a másik nyomban követi abból a principiumból: ha ez is így, én is úgy. Én torkig jól vagyok lakva mindenféle comediás temperamentumokkal; viszem, a mig lehet, azontúl ha egy érdemesebb bétölti helyemet, gyönyörködjék ilyen szerencsétlen hivatalban azonnal akárki; hanemha Ngod a szép rendet és előljárótól való függést és a becsületet helyre hozza, a melyet már a sok corregensek eloltottanak: így én Ngodért mindent megtészek; de én nem figurából, nem hamis-lelkűségből, tettetésből mondom s írom; hanem akárki megitélheti, mely terhes és unalmas légyen az én állapotom ilyen formán. A fizetés is nem igen nagy; pro aprili 48 f., pro majo 24 f.; én pedig evel bé nem érhetem, hanem azon órától fogva, a mióta folytatom kötelességemet, mind pótoltam a magaméból a subsistentiamot. A kosztra sok megyen, 24 kr. egy rozsz ebéd, 5 kr. egy fertály bor, egy vacsora 12 kr., egy fertály bor 5 kr., in summa dietim 46 kr., ezzel mégyen szállás, mosás, gyertya, köntös etc.; vesse fel akárki, mi marad. Én, tudja az Isten, nem panaszkok és nem rimánkodok; de ebből bölcsen általláthatja Ngod, mi a profit és azt is, hogy nem az interesse, hanem a becsület, a theatrumhoz való vonzódásból folytatom ezen hivatalt és hazafiui indulatból. Nincsen tehát tőlem mit irigyelni, sem ellenem mit fecsegn; mert ezek a nélkül is mind megvoltak és lézsenek, akárhol legyek a világon, minden állapotban; ebből tehát várat én nem fogok építeni, de nem is akarok. Hogy hivatalomat vinni tudom s elégséges vagyok, azt ab effectu megmutattam a világ előtt és most Ngod előtt is abban, hogy 21-dik májustól fogva a Ngod theatralis cassájába máig, ugymint 19 Juniusig 1200 Rhfrt bėjött; holott most korántsem frequentálja úgy a theatrumot a városi nép, mint távaly, melynek oka az, hogy a város allodialis földjei elkotyavetyéltetvén, a pénzeket a burgerek azon fekvő fundusokra költötték, a melyet nagy bajjal depurálnak a város cassájába; 2-szor a város flaszterezésére igen sokat költenek a burgerek, mivel kiki a maga háza előtt köteles azt praestálni a maga erején. Ugyancsak reménylem, hogy ezen hónap végével az 1500 Rhfrtot meghaladja.

A publicum a játékokkal nagyon meg vagy on elégedve; mert

válogatott játékarabok és nincsen mit benne kivetni. Az actorok lehet, hogy szeretnék, ha henyélnének és ide-tova eszem-izsomkodni járhatnának; de én nékiek is mint magamnak a kötelességet mindennapra a constitutio szerint elejkebe adtam, avál a különbséggel, hogy nekem egy napból az ebéd és vacsora óráján kívül több szabad órámn nincsen és kötelességemnek rabja vagyok, úgy hogy még súlyos betegségében fekvő öreg apámat sem látogathatám meg, sem a magam dolgain semmit nem igazithaték, a mint reményleném, mert nem marad idő. Hát még G. Teleki Mihály ő Nga és a Mlgs commissio mennyi decretumot küldöz reám, hogy egy pár scriba kénék a feleletre és két pár csizma elszakad a futásba; mert mindennap egynehányszor a nyavalyás directornak le kell futni az antichambreba és ott órákat vesztegetni; hát írni, olvasni, kötelességet vinni, — meg kell lenni. Ez így kin és pokolbéli gyötirelem; hanemha más rendbe jó; mert ugyan desperatus szegény legény volna, a ki meg ne sokallaná felét is. Mimódon légyen az én időm kiosztva, ezen ide-rekesztett diurnale directorium kimutatja és megszűnés nélkül így megyen. [Sub A.]

(A.) 14-a. Junii. Csütörtökön reggel 9 óraker próba a *Katinka*-ból, östve a játék.

15-a. Pénteken 9-kor reggel próba a *Regulus*-ból.

16-a. reggel 9. óraker próba a *Sleusheim*-ból, östve a játék.

17-a. Vasárnap 9 óraker próba a *Hármasok*-ból, östve a játék.

18-a. Hétfőn 9 óraker próba a *Regulus*-ból.

19-a. Kedden 9 óraker próba az *Epigrammá*-ból, östve a játék.

20-a. Szerdán 9-kor reggel correpetitio és próba az *Égiháboru*-ból musika mellett. D. u. 3 órától 6-ig detto a *Lantosok*-ból.

21-a. Csütörtökön reggel 9-kor generalis próba a *Lantosok*-ból, östve a játék.

22-a. Pénteken correpetitio és próba az *Égiháboru*-ból.

23-a. reggel 9-kor próba az *Emilia Galotti*-ból, östve a játék.

24-a. Vasárnap az *Égiháboru*.

25-a. Hétfőn 9-kor *Regulus*-ból próba.

26-a. Kedden 9 kor reggel *A mardosó lelkiismeret*-ből próba, östve a játék.

27-a. Szerdán reggel 9 óraker próba a *Regulus*-ból. Délután is próba a *Regulus*-ból minden statistákkal.

28-a. Csütörtökön reggel próba az *Aranyidő*-ből musikával, estve a játék.

29-a. reggel 9-kor próba *Regulus*-ból minden statistákkal és decoratiókkal.

D. u. 2 órától fogva öitötetés, 6 óraker a játék.

30-a. Szombaton próba a *Csörgősapkából* reggel és d. u. correpetitio, estve a játék. —

Igy telik tőlem a hónap, a próba kezdődik 9 óraker végződik 12 és egy óraker. A *Regulust* két énekesjáték közé azért tettem, hogy faluról is az énekesjátékokért az emberek bégyülekezvén, innep is lévén, a legnagyobb gyülekezet légyen jelen, midőn eléadódik.

[Ezzel végződik a levél, melynek tehát világosan nincs még vége, de a többi hiányzik. Ehhez járul még Láng azon levelének másolata, melyet a theatrialis cassa erőszakos elvitelekort irt G. Teleki Mihálynak. Ez szintén csak egykoru másolat.]

C o p i a.

P. T.

A theatralis cassa, mellyet a társaság a maga érdemes fáradságával a publicumtól gyűjt, senkié nem másé, nem a theátrális dolgokra ügyelő commissióké, hanem egyenesen B. Wesselényi Miklós ur ő Ngáé, a ki az actorokat mint nemzeti főbiztos a theátrális dolgokban és egyzersmind entrepreneur, mint maga conventionatusait contractualiter fizeti. A B. Wesselényi Miklós ur biztosa mindenütt Erdélyben, Magyarországon csak custossa lehet a cassának, de belőle nem disponálhat, — mert mi módon formálhat egy idegen akárki is a cassához B. Wesselényi Miklós ur Ngán kívül just! Hogy kezemből kiadjam a cassát, arra parancsolatom a Báró ur ő Ngától semmi sincsen; arra pedig hogy megőrizzem, igen nagy vagyon. — A mi kötelességemet illeti, a constitutio szerint teljesítettem és teljesítve vagyon. — De ha Ngod erőszakkal fenyeget engemet és a cassát maga erejével tőlem, a kinél még eddig elé mindenütt, mint hitelt társaság és a B. Wesselényi Miklós ur ő Nga perceptoránál securitásban állott, és a mellyről nekem kell számadolni, másuvá elviteti — lássa Nagysád! — De én magamat az elvitt summáról quietáltatni kívánom és a perceptorságot és a vele járó kötelességeket tovább illyformán, a ki különben is felette terhes actori kötelességet folytatok, vinni nem fogom és nem is lehet; így is elég rabja vagyok kötelességimnek. Mellyeknek egész tisztelettel jelentése mellett vagyok Ngodnak alázaatos szolgálója

M.-Vásárhely die 15-a. Junii 1804.

Láng János.

X.

1806.

Kanyó László levele.

Méltóságos L. Báró Camerarius és Administrator ur!

A musicusok jó extractussát, Csermák Antalt, Ngod rendelésére conventionálván, s conventióját két exemplárban kezében adván, mint debreczeni orchesterdirectort küldöm. Méltóztasson Ngod, ha jónak találja, a conventióját subscribálni, ha pedig tetszeni fog qualificálni s minthogy még ő nem subscribálta, ámbár meg vagyon véle elégedve, véle is subscribáltatni s megpecsételteni. Ez az ember itt nagy becsületet szerzett magának, de meg is érdemli, mert egészen a magyar musica compositiójára akarja magát adni s úgy látszik, hogy a characterére nézve is emberséges ember, az idő mindazonáltal megmutatja, mennyibe fog megfelelni a várakozásnak.

Lángné meghala, idezárom a jelentő czéduláját, igyekeztem benne a publicumra nézve is, hogy becsületesen temetessék, helyébe itten a volt birónak, Kolosvárinak vagyon egy unokája, az Ungárné kisebb

leánya, a kit szeretném, ha felvehetnénk s már az anyjával beszélvén, reá is állott s a leánynak nagy kedve van, ez mintegy 14 esztendő.

Csermáknak a vorspontjáért fizetni méltóztat Ngod azzal együtt, a mit itt addig költett, míg olcsóbb vorspontra akadhattam, u. m. a szeke-resnek 11 Rfrt 3 krt, az ő költségére 3 f. 50 krt és így mind együtt 14 Rfrot fizetni, ezt pedig a legény vagy billétszedő, Ulmann Márton kezébe, a ki ide elhozza, adni.

Itten a theatralisták hevernek, mert Jantsó 15 septemberig nem akar játszodni, már minthogy a többi a fizetésért lármáz, azt gondoltam hogy addig is abonementet kezdetek és a többi játszodjék, hanem az is a baj, hogy Láng is most szomorú lévén, nem játszik, s a 15 Aug. a theatralisták fizetetlenek.

Méltóztasson Ngod engem tudósítani, ha Kékesre kell-e tiszt, mert nálam már két ember is jelentette magát. Itt sokféle ujságok circulálnak, de hitelt adni talám a mindent elhithető időben is nem lehet nékiek. Illyenek: hogy Károly herczeg schlesiai, Constantin Constantinápolyi, a Palatinus lengyelországi királyok léznek, Bosnia, Servia, Moldova, Oláhország nekünk jó és *Magyarország austriai lábón fog kormányoztatni* s több ilyenek. Magamat Ngod gratiajában ajánlván, mély tisztelettel maradtam Ngodnak alázatos szolgája

Kolosvár, Aug. 26-án 1806.

Kanyó I ászló.

U. i. Házbéribe Csermáknak esmét kell ő Rf. s e szerint 10 Rfrot nékie a fizetésibe imputálván, méltóztatik Ngod nékem mindössze 20 Rfrot küldeni.

[*Czím*: Mlgs L. B. Hadadi Vesselényi Miklós urnak, a cs. k. felség aranykolcosos hívének, nemes K.-Szolnok vmegye administratorának alázatos tisztelettel Sibon.]

XI.

1807.

Ungár Ferenczné levele.

Méltóságos Báró ur! Nagyságos Uram! Ngodnak Juliusnak 29-dikén költ levelét ugyanazon holnapnak 31-dik napján nagy tisztelettel vettem, mellyben is hogy Ngod kegyes emlékezetet méltóztatik leányom felől tenni, alázatosan köszönem; hogy pedig a leányomnak Debretzenbe való meneteléről [a mostani környülállásokra nézve, mellyek egyedül engemet illetnek] Ngodnak bizonyost nem irhatok, arról Ngodat alázatosan megkövetem, nagyon szivemen fekszik, hogy Ngodnak kegyes bizadalma mostanság ki nem elegítettetik, mivel már régtől fogva, hogy beteges állapotban sinlődvén, mellynek következésül szükségesnek látom bizonyos ideig leányomnak itthon létét, jóllehet mindnyájan igen kívánnók, hogy Ngodnak gratiajában ennekutánna is részesednék; de reméllem, hogy a mostani környülállások megváltozván, őtet Ngodnak kegyességébe ujra hova-hamarább ajánlani fogom. Minekutánna magunkat mindnyájan Ngod-

nak kegyes gratiájába ajánlanók s Anikó leányom kegyes kezeit tisztelettel csókolná, vagyok Ngodnak alázatos szolgálója

Kolozsváratt, 1-a Aug. 1807.

Néhai Ungár Ferenczné
Kolozsvári Mária.

[*Czim*: Meltóságos L. Báró Veselényi Miklós ur ő Ngának alázatos tisztelettel Zsibón.]

XII.

1807.

Mohai Sándor levele.

Méltóságos L. Báró ur! méltóztatott kegyes Patronus uram!

Társaságunk directora Kotsi urtól úgy értettem, hogy a Mgos Báró ur a Debreczenbe való menetelünk iránt való reflexióimat kegyelmesen méltóztatott parancsolni, ezen parancsolatnak eleget kívánván tenni, alázatosan jegentem Ngodnak a menetelre való készségemet; de az addig való út költség nélkül minthogy meg nem eshetik, én pedig pénz nélkül szükkölködöm, alázatos instantziámmal folyamodom Ngodhoz, méltóztatssék a hónapi fizetésem kikaphatása iránt valamely kegyes rendeletet tenni, mellyet megnyervén, soha meg nem szünök a Ngod háládatos szívű szolgálója lenni. Melly alázatos instanciámra midőn kegyes választ elvárnám, maradtam a Mlgs L. Báró urnak legalázatosabb szolgálója

Kolosvár, Anno 1807. Die 1-a Aug.

Mohai Sándor

a nemzeti játszó társaság egyik tagja.

[*Czim*: Mlgs L. Báró Hadadi Vesselényi Miklós ur ő Ngának T. Ns. K.-Szolnok vmegye főadminisztratorának, nekem kegyelmes patronus uramnak alázatos tisztelettel Sibón.]

XIII.

1807.

Csutak Antal levele.

Méltóságos Báró ur! Nagykegyelmű Ngos Tulajdonos urunk!

A Mlgs Báró urnak és Ngos uri házának friss és állandó egészséget, megelégedett és szünés nélkül virágzó boldog napokat tölthetni kiváló egyenes kívánságom mellett — a Ngod tapasztalt nagylelkűségében bizván — e következőkben bátorkodtam alkalmatlan lenni. 1-ör Hogy holnapi gagémat [mellyre valósággal véres verejtékkel rászolgáltam, még most is súlyos mellfájásban lévén, mindazáltal már napról napra lábalkol] kegyelmesen méltóztatik a Mlgs Báró ur kiparancsolni, különben szegény legény lévén és még beteges inkább, mint egészséges állapottal, lehetetlen kimozdulnom, koszt és szállásbéli adósságimat ki nem fizethetvén — s még az uti költség! — 2-or Mélységes alázatosággal instálom csekély fizetésemnek [mellyből teljességgel el nem élhetek] illő és érdemem szerént való jobbitását. A tisztelt társaság tagjai egyenként bizonyoságot tehetnek, ha vagyok-e többre érdemes? — Méltó és alázatos kérésemnek nem gyanítható megtagadása kénszeríteni fog felmondani és más élet-

módjára alkalmaztatom magamat. — 3-or Classificaltatásomat is aláza-
tosan és bizodalmasan kérem, mert 2 esztendőre talám ezt is meg-
érdemlem.

Bizodalmasan reménylett alázaatos 3 kérésimnek és méltó igazságos
kivánságaimnak kegyes bételjesedések után ajánlott és örvendeni fog bol-
dog és hosszú életének, a Mlgs L. B. urnak kegyelmes patronus urának
legkisebb s legalázatosabb szolgája Kolosvár. 1807. 1-ső Aug.

Csutak Antal.

[*Czim*: Kolosvárról. Mlgs L. B. Hadadi Vesselényi Miklós úr ő Ngának,
felséges urunk aranykolcsos hívének, B.-Szolnok vm. administratorának, az nem-
zeti játszótársaság nagy érdemű tulajdonos urának, nékem kegyes pátronus uram-
nak alázaatos tisztelettel Sibóra.]

XIV.

1809.

Darvas Ferencz levele.

Mlgs B. Főispán ur, különösen tisztelt drága Mlgs uram!

Mlsgodnak 20 Januárii datalt s általam 31-a Januárii szokott
tisztelettel vett levelére későbbben válaszolhatok egészségemnek lett vál-
tozásai miatt. Nem tudom, ki lett légyen az, a ki Mlsgodnak azt üzen-
hette, mert azt tudom, hogy ns Pest-vmnek eszében sem ötlött még az
arrul való gondolkozás hogy az anterprizséget Mlsgodtul általvegyék
vagy vetessék, csupán csak teatrum felállhatásáru gondoskodtak és mivel
az más teatrum directiojával mindig ölben kellett lenni, azért avatá belé
magát az ns vármegye, hogy annál erősebb légyen az társaság. Megirtam
én Mlsgodnak 29 Januárii írott levelemben, voltaképen mint van az dolog.
Én egy lépést sem tettem az Mlgod jussainak általadásáru, megvan az
most is, ha azt Mlgod tovább is magánál tartani kívánja; látom azonban
hogy az társaság soha itten maga magát fel nem fogja tarthatni, mert
soha annyi bé nem jött, hogy csak az gázsikat is meggyőzze; ha min-
dég dieta vagy pesti vásár volna, úgy igen is, de az juristitumokon s
egyébkor is lehetetlen nékie annyit béhozni, mint megkívántatna. Én
Vida uramot, jó lélekkel írom, nem is esmerem; soha véle nem is szó-
lottam; hallom, hogy magára vette az u. n. Hakker szálájának teatrumi
adjustatióját és ottan vasárnapokon is fog jádzattatni. Az talám valamit
többet fog tenni. Az mult holdnapra is az deficit réamegy mintegy ezer
frtokra; az mostani holnap is semmit nem hoz bé, mert az Duna árja
miatt már több két hetinél, hogy felé sem lehet menni az teatrumnak;
möst mi módon vannak az actorok, én nem is tudom; mert a mint
irtam volt a 1-a Febr., már Vida László uram ígérte őket fizetni. Az
actorok megmondották, hogy ők jádzani ugyan fognak, de magokat le
nem kötelezik mindaddig, mig Mlgod ezt parancsolni és rendelni nem
fogja. Én pedig, a mint fellyebb is írák, benne semmi megegyezést nem
tettem. Várom azért az Mlgod parancsolatját. Az haza mindég meg fogja
azt esmérni, hogyha Mlgod nem apolgatta volna, soha magyar jádzó
társaság fel nem állott volna; ha csak az egész haza nem fog valamely
módot tenni, állandóságot most sem lehet várni; mert nem mindég lesz

Migod, a ki azt kárával is szívére vegye. Ha az magyar alkotmányok itten felállhatnának, a mint az szándék van, ugy ezt is lehetne gyökeresíteni; de az még késő időre lehet meg az környül állások miatt is. Itt az egész világ háborut hirdet, az katonaság mozdulásban van minden felé. Az herczegünk most Bécsben van, az Isten tudja, mi időket érünk; nagy az szükség mindenben, az szegénységnek sem kenyere, sem szénája. Az Duna leirhatatlan károkat tett Bécstül elkezdvén mindenütt Dunamentében. Ajánlom ezzel magamat Migod malasztiban s változhatatlanul vagyok Migodnak alázatos szolgája

Budán. 19 Febr. 1809.

Darvas Ferencz.

(Czim: Buda. 76. 1809. Illustrissimo Dno L. Baroni Nicolao Veselenyi de Hadad, S. C. R. et A. Mattis Camerario, nec non J. Cottus Med. Szolnok officii S. Comitiss administratori. (titt. tt.) Domino gratiosissimo. P. Debretzin, Zilah, Zsibó.)

FERENCZI ZOLTÁN.

KALÁSZAT A PANNONHALMI KÉZIRATTÁRBÓL.

Levelek Guzmics Izidorhoz.

Második, befejező közlemény.

1.

Döbrentei Gábor levelei Guzmics Izidorhoz.

Budán, 22. Junius-a. 1830.

Édes Barátom!

Rég akartam Hozzád irni, dolgaim nem engedék. E hónap 17-dikén költ leveledre itt most is hamarjában a válasz. Délelőttökint 3 hét oltá a Császár feredőbe járok, este felé jó csak kedvem íráshoz.

Csernetzky József, szerkesztő, örvendve mondá a minap, hogy Tőled és *Bitnicztől* már érkezének cikkelyek. A' mit kívánsz tudtára adatni, meg mondom neki holnap, midőn vele találkozom. Mit határozott a mult Szombaton, a Convers. Lexikonon dolgozni fogok öszvejövetele, azoké a m. kik Budán Pesten laknak, Csernetzky tudodra fogja adni, mint minden távol lakó résztvevőnek 's azzal együtt a' cikkelyek, kiadás, helyes írás s a' dolga is mindeniknek tudtával lesz. Sőt Wigand nyomtatásban is ki fogja adni az ujjab állapotot, és természet szerint minden munkástárssal közli. Igen igen becsülöm, hogy szerzetedből melléd még más kettő is vállalkozott. A' jó ügy csakugyan győzni fog. E két városban 17 dolgozó van, másutt a' Hazában 9, így mindöszve 26. Én azt hiszem, e munkának nagy haszna lesz magyar közönségünkre nézve. A mit a német tudósság oly rég gyűjtögetett, itt egyszerre kapja, magyar cikkelyekkel bővítve. A' magyar Tudósok pedig még nem tudtak volna egy illy külön eredeti munkát összeállítani. Ha fő volna is, elég, Közép pont nincs, és az ördög belénk bűván, azon ólalkodik, hogy ne is legyen, hanem ha a kik eszesebbek, 's izmos karuak, Ördög Uramat a földhöz vágják.

Arra nézve a' mit közlesz velem, azt kiáltom: Megállj; *Döbrentei* még nincs pályája cséljánál, akkor itéld 70 esztendő emberrel öszvehasonlítva, midőn ő is már gyomát jövőfényét utján kigyomláta. Miféle ész! 25 esztendő bört együtt tenned fel az asztalra, ollyannal, melly még mind forr és tisztulni csak kezd. Így érzem magamat. Bennem a forró vér erényem 's botlásom oka. Szivem ezer sokat máskép akarna, hogy történt volna. K. az én mostani koromig azé, többé, mint én vagyok; eddig szólhat a leczke. K. kiszabadulása olta nyes, tisztit, simit mindig írásain, az Erdei leveleket nyolczszor dolgozta újra s' mindenét surlá, míg most már keze ügyében az egyszerü szerencsés öntés. Én ezután akarok még sokat más fogással, szinnel megfuttatni, s nincs szükségem papoló kritikára, kebelem ordítja hibámat, szemem sir a' tőkillet után, reszketek a nagy példányokat elérhetni. Őt esztendőm ettől elveszett! Istenem lesz bírása, hogy 's miért! De ha úgy bántok velem mint Te is kezded, önérzésem sértve lesz, asztalba verem az írói pennát. Egyszer már, igazságtalanul hallgatál felőlem, mert a »Kenyérmező és Klára« utánnozókat szülvén és azokért soktól jót állván, épen rossz nem lehet, noha mind a kettő jobb fog lenni az általnézése után. — Hagyj Te békét annak a' Sz. . . adta gondolatnak, a jó Pali, hypochondriacus, az olyan is tudja néha mit csinál. Engem is kinza az a fenti nyavalya, egykor. Hagyj békét mondom s igyekezz velem együtt, hogy a Te stylusod is görgőbb, kellemesb, lelket és szívet megragadóbb legyen. S addig ne hasonlítgass. *Guzmics* igazságtalan kétszer nem lehet, hanem tiszta lelke jól fogadja meleg érzésű barátja észrevételét.

Isten áldjon meg

Döbrentei.

2.

Budán, Július 2-a 1830.

Isidor barátom rám ne hogy haragod keljen, mert barátságodat elvesztenem fájna. A' Te szivűd féle ember előttem becsben, azért gondolom, ha érzékenyen írad is utóbbi leveled, hidegülésünk nem következik, kivált ha irrtomról felvilágosítalak.

Ezt mondád a' *Fel. Mor. Minerva* 4-a Negyedében 1826, a' 895a. lapon. Egy távolabb halmon ült Osszián a' nagy kor lantosival, Magyarokat is láték közöttök, de neveiket fájdalom! a hosszú álom feledteté velem. Ezt találom önszeretetet hir faldozása nélkül igazságtalan kritikának. Miért? *A kenyérmezei diadal*, ossziáni színben, sok követőt támaszta, s a' melly munka ezt teszi, nincs gyujtó erő nélkül, igen sokan hozzák elé utazásaimban, és csak természet érzésével olvasó férjfiak Asszonyok, illyenek itélete pedig előttem több, mint, itéleteiket aesthetikai makacsságokhoz szabósgató tudósoké. Azon próbám sok helyét *Kazinczy* is, míg máskép állóttunk, felségesnek találta, *Gr. Majláth* németre fordítani érdemesnek lelte, *Kisfaludy Károly* azt mondá, korántsem az én dolgozásom ellen irta az *Ossziánkodás* ellen paródiáját, hanem izetlen utánozásimra. Mi itt az oka, mint mondák, hogy »már egyszer ellenem kritikai igazságtalanságot tevél Barátom, így ember,

szívére nézve a' legjobb lehet, de nem fontolja meg valamely munka oldalát, lelkét, korát, vagy el van fogódva a' nem ellen 's kilódtintja itéletét, melyet később maga is visszavon. Én Vittenbergában csak *Schillert* olvastam, *Göthe* nem kellett 's később nagyon állaltam, hogy igasságtalan voltam a' sok oldalú művész ellen. Hogy Nálad szivednek nincs köze itéletedhez, mutatja fellobbanásod is. Becsülöm azt. Nem tartozik ide, elmondanom, mellyik magyar kritikusnak szive is foly itéletébe, 's azért itél sanyarún, mert irigy, gonosz, hiú.

Másodszor itt látom az igasságtalanságot, hogy engem K.-val most még épen nem lehet paralellába huzni. Érzem, sokat másképp változtatok még. Mikor leveszem utolsó kezemet, akkor magam mondom, most szóljatok. S ha vesztenék, jó, vesztettem, Egyben, másban enyém lesz a' diadal, így forog mindeniknek körül a dicsőség, fényben, árnyékban. — Velem azon szót igasságtalanság, az is lobbantotta — ki, mert most mindenünnen rám tódulás dörög, csattog, ámbár arra jókat is kaczagok; de néha felhevülök, de ne gondold, hogy káromkodnám, hé! . . .

Az Ördög szó említése alatt eszemben volt *Fenyéry* és *Bajza* által történt betyáros megtámadtatásom és hogy *Szalai László*, a' *Muzáronra* kiadott észrevételeit *Kisfaludy Sándort*, *Fáy Andrást*, figyálva, *Szontágot*, *Thaiszt*, *Kiss Károlyt*, Takács Évát, csúfolva említi, — mit mond rólad, lássd! Nem javallhatom ifjainknak csak kritizálásaikat 's azt mondom Kaz. túlhevítette őket, hanem Szalairól, kibem igasságtalankodása mellett lelkesség is sok van, megyek *Bajzára*. Én ugyan nem olvastam; fogom is mit rám irt, de közönségesen *goromba prókátorkának* mondják. — Bántottam é' ezen embereket? nem is ismerem őket, hanem ingerelve vannak régibben *Kazinczytól*, később itt ollyantól, kit jó barátomnak tartottam. Az egész kis Város csak *Conversationslexikonról* beszélt, 's gyönyörű kritikájáról *Bajzának*. Most jónél Te is, nekem, ugyan kedvesen eshetnék. Olly színe volna e dolognak, hogy valahányan vagytok, réam rohantok. Ugyan bohó volnék én akkor, ha csak egy rendet is írnék többet mint *Literátor ollyan Nemzetnek*, mellynek úgy is alig lesz sikere a' feláldozásnak, mert én már rég csak mint szenvedelmemet üzöm a firkálást, belőlünk Európa előtt nagy leendőt nem hiszek. Találkoztak ugyan védőjim is *Ponori Theurewk*, ki 6 esztendő óta haragszik rám, magától álla elé 10 csapásával, *Bajza* ellen. Ha alkalmam lenne, küldenék, mint *Macbeth*től is. Mulass! *Gr. Desseffy József* is felelt mellettem. Akkor tudám meg ezeket, mikor készen valának.

Most gyere, add ide kezedet, szorítsd vissza ennyivel, osztán meglátogatlak majd Octóberben, 's ekkor pörölj, pirongass, 's asztán én szemedbe mosolyodom és azt mondom: frater, ha ti kritizáltok, engedjétek-meg a' tiló alá vett Írónak is a' szóllalást.

Azt pedig ne kívánd kérlek, hogy én mondogassam: ezt változtasd: sérti kényességemet. Még a' *Kenyérmezei diadal* quasi védelmét is vonakodva írom.

A' *Conversations Lexikon* iránt új kiadás jó-kí. 31 Munkástárs van megnevezve. *Gr. Teleki József* e' címét ajánlá: *Közhasznú ismeretek*

tára, én csak ezt ajánlám. *Ismerettár vagy Encyclopedia*. Amazt fogadták-el, kik 14-én Nála együtt voltak.

Endre barátunk hogy van. Tisztelem! Minden jót! Közelebről fenn légetekben hives szobát, mert az anyám ugyan izzaszt! A' Nádor, az ország Bírója, Tárnok, Personalis fenn Bécsben ministeriális conferentiára, az ország gyűlésére nézve.

Virág emlékéhez, *Ferenczytől* egy forint pengőt aláírást kezdettem. Jól megy. A' Vármegyékbe a' szedők többnyire Mágnsok, Vice Ispánok. Ti, jel. t. elfogadják. Küldenék Neked is egy ívet, Szerzetedre nézve. Még egyszer minden Jót, barátom!

Döbrentei.

Utóirat gyanánt *Döbrentei* az előző levélhez külön lapon ezeket jegyezte oda:

»Horáztból a gond, Martiálból a dévajság tetszik inkább ki. Virgil ünnepileg, Ovid egyszerűleg kendőz. Mellyik szebb, mellyik jobb? Rossz-e, rút-e azért az egyik, mert a másik jó, szép? De szeretném, ha Te megirtad volna azokat a tulajdonokat, mellyeket érdemed allattiaknak tartasz; s majd, ha nem értettél, értelemre hoználak, s a rossz értelemre alkalmaztatható mondást világosabbúl válthatnám fel; és nem kelle vetot kiáltanod. De már kiáltád, 's én hallgatok, hogy nem voltam elég szerencsés irántatok tiszteletből származott gondolatimat, legalább általad csak egy részben is, elfogadtathatni. Élj szerencsésen!«

3.

Pannonhalmán, Júl. 22. d. 1830.

Döbrenteinek Guzmics tiszteletét.

Engem a csupa vélekedés: külön kérdések még senki eránt sem tettek hidegebbé; sőt épen ez az, a mit kívánnék minden Magyar Írónak szívére kötni.

Azt óhajtottad volna Te Barátom 's azt, hogy nem tevém, veszed tőlem igazságtalanság gyanánt, hogy ott, hol *Ossziánról* szóllék, rólad is, vagy inkább a *kenyérmezei diadal Írójáról*, emlékeztem volna. Obstupui, steteruntque comae! Nem édes Barátom, ha éjjel nappal törtem volna is fejemet azon, Osszián mellé a Magyarok közül kit helyezzek, ha éjjel nappal a Te kenyérmezei diadalutad, mint Litteraturánk legdrágább gyöngye, ragyogott volna is szemem előtt: hogy melléje, Osszián mellé Téged ültesselek, eszemben még sem jutott volna. Azt irod Te, s én erősítem veled, hogy a kenyérmezei diadal, Ossziáni színben sok követőt támaszta, 's a melly munka ezt teszi, nincs gyujtó erő nélkül, hat. De csak gondold el Barátom, miként állhattál volna Te ott Osszián mellett? Az a távolabb halom mit jelent? Mít a *Nagy kor* lantosi? a hosszú álom? lehetetlen, hogy ezek Neked meg ne mondják, mit akart ott a kevés, de fontos szavu kritikus mondani, hogy a Magyar kritikus valamint minden jó hazafi egy igen nagy fogyatkozását fájlalja hazai Litteraturájának, hogy a régi Magyar Nemzetnek jeles költőji vagy nem voltak, vagy a mit mi örömet felteszünk, voltak ugyan, de hangjaik

hozzánk le nem hatottak! Azt mondhatod, hogy Te is ott ülhettél volna a halmon, valamint Szabó, Rajnis, sőt Virgil Társaságában! de hiszen, Te még élsz, és élj sokáig; minekelőtte elköltözzél az írók elyzeumába. Látod, hogy ott, hol kivántad, helyzeted csak neveltséget gerjesztett volna, pedig egyenesen a füles kritikus fogott volna a neveltség tárgya lenni. Alább foghatál helyet a még élők között; de miként? Bár melly szép is a kenyérmezei diadal, csak ugyan utánozás, személyes utánozás, de utánozás még is; 's olyan stylnék utánozása, melly ma próba gyanánt ugyan tetszik, de senki sem óhajtja, hogy közönséges Styllé tételessék. Ez az oka, hogy én az írás e neméből senkit sem említettem. Ha ez nem akadályoztatna, bizonyosan nem Téged, hanem akit Te utánoztál közvetlenül, *Kazinczyt*, mint Osszián szerencsés fordítóját; kell vala említenem. De Téged mit gyötör egy csekély embernek feledése? *Te be vagy iktatva a Magyar Írók örökön maradándó Pantheonjokba.* — És látod, melly szerencsétlen vagyok én szegény itélettemmel; most, mikor jónak látom érdemedet gyöngye tollammal megújítani, vissza löksz, mint igazságtalan bírót. Én ezt is tűröm, és szeretlek.

Tisztelt Barátom! én *Kazinczy gyöngyeiből* már régen várom a hozzám rendelt példányokat. Kérlek, ha érkezel, add az Univerzitás Typographiájának tudtára, hogy az Esztergomi direktorhoz, *Szedes Fábrián* Urhoz utasítsa azokat. Te is oda küldheted a mikor küldeni akarsz; különösen *Machbetedből* küldj vagy öt példányt, reméllem elfognak kelni; de ird meg árát. — A Conv. Lexiconból még sem kapunk Cikkelyeket! *Szalay Imre* miért maradt ki? Él j szerencsésen.

4.

Kedves Izidorom.

Pozsonból, Juli 26-d.! irt leveled nálam van.

Bizony fájdalmasan tértem Veszprémben Július 17-d. Palota felé, el az eplényi utról 's mindig néztem Feléd 's mondtam, Rátót mellett, ime, itt kell vala 18-d. kijönnöm a' palotai utba. 18-dikán reggel 7 órakor érkezém Budára, indulván Szfejérvárról éjjeli 11 órakor, mivel ott 4 órát mulattam.

És, megérkezésem napján délután a Kedves Füred leég! Ez nagyon megrázott. Hanem melly különös, ennek kelle történni, hogy díszesebbre épüljön. A' Horváth ház még egy emeletet fog kapni; actio társaság különépttet a' Talján házon túl, 's úgy beszélük itt, hogy a' ti vendéglőtök is még egy emelettel lesz magasabb 's a feredő házhoz még akkorát adattok. S majd Füred tehát még egyszer annyi vendéget fog látni.

16 napi ott mulatásom lelkemet újította, testemnek igen használta.

Vizkelethy megérkezésem napján indult el Salzburg mellé Gasteinba. Szeptember elején jó meg. S mivel helyemre utódomnak már ki van nevezve *Máttyus*, eddig 2-d. kapitány Ferdinánd huszárainál, így szeptemberi szünnapjainknak hasznokat akarván tenni, Pozsonba és Bécsbe felrándulással de csak privatim. Azonban ez bizonytalan, 's tudósítanálak. Tégy hasonlót Szeptembernek melly napjaiban Budapestre jöttöd felől, hogy egymást el ne kerüljük, sok míg itt mulatsz mindig együtt legyünk, mert hív barátomhoz én szivemből ragaszkodom.

Nagyon fogok örvedeni a' *tihanyi codexnek* is.

Meghiszem, hogy Pozsont már unod. Mert a' 10-szeri izenetedkedés valóban fárasztó is.

De mindenről bővebben majd Szeptemberben beszéljessünk. Csak hozzon Isten.

Szalay Imre 4-d. nappal ezelőtt költözködött Veszprémbe.

Gr. Széchenyi István igen is azt mondá Júniusban héti ülésünkbe, hogy a' nagy gyűlés Novemberben lesz, mert ő elébb nem lehet jelen. Ő miatta maradt el a mult februáriusi Igazgatói ülés is.

Öllek szivemből.

Budán, Júl. 29 d. 1834.

Döbrentei.

1.

Toldy (Schedel) Ferencz levelei Guzmics Izidorhoz.

Guzmics Izidornak szives tiszteletét Toldy Ferencz.

Aggodalmak közt ragadnám-meg a' tollat hosszas késedelmemért, nagy tiszteletű férfi! ha szives bizodalmas soraid, mellyekkel az előtt hat héttel méltóztattál, nem kezeskednének jószágodért 's irántam való szives hajlandóságodért: mellynek a' milly nagyon örülök, olly melegen köszönöm azt. *Kazinczy elvesztése* tetézi azon veszteségeket, melyek az utolsó pár évben érték literaturánkat. Mi, kikhez ő szives indulattal viseltett, tartozunk árváinak, tartozunk hamvainak mindennel, a' mi tehetőségünkben áll; 's az út, mellyet leveledben ajánlasz, bizonyosan egyike azoknak, mellyeken ezen tartozást valamennyire legalább leróhatjuk. *Kazinczy* leveleinek összegyűjtése felette kívánatos mind barátira mind a literaturára nézve; amazokra, mert bennök megujítja a tisztelt ember emlékezetét 's közelebb hozza őket lelkéhez; mert azok bélyegző vonásait foglalják magokban iparkodásaink legközelebb elfolyt felszázadának.

Számos foglalatosságok tartnak ugyan lekötve, mindazáltal tárgy és társ óhajtásává teszik, hogy a munkában résztvehessek, 's szivesen és készséggel nyujtom kezemet. *Szemere*, úgy hiszem, sok leveleit gyűjtötte *Kazinczynak* a' régiebb időkből; ez okból vele szövetkeznünk szükséges lesz, ámbár nem várom, hogy ő a' *teherben* osztozzék. A mi a felhívást illeti, úgy hiszem, azt nem lesz szükséges ujságok által tenni: azt talán egy köre írt circuláris levél eszközölné, mellyben többet is mondhatni, mint lehetne mondani a publicum előtt. A' mi az aláírást illeti, kívánom, hogy a Te neved is ott legyen; ezt az úgy 's az igazság egyiránt akarják. Azon okfökről pedig értekezni, mellyek a levelek választásában és változtatásaiban (törlések által) fognak bennünket vezérelni, talán legjobb 's legalkalmasob idő a jövő nagy gyűlés ideje lészen; ezen tárgy addig könnyen elhalasztathatik, mert a' levelek, a' téli alkalmak ritkasága miatt, úgy sem fognak olly sűrűn érkezni. A' mi a' biographiát illeti, egy *rövidnek*, e' mellett dátumokra a' lehetőségig tökéletesnek, előre bocsátását én is jónak itélem. — Méltóztassál, tisztelt barátom, tudósítani, hogy mi volna gondolatra szerint legelébb is véghez viendő: uj év felé dolgaim, reményem, egy kissé tágitani fognak rajtam; én bizonyosan semmit sem mulasz-

tandok-el, hogy a' boldogult iránti kötelességemnek 's bennem helyezett igen becses bizadalmadnak, legalább valamennyire megfelelhessenek.

Végezetül újra kérek, tisztelt férfi! bocsáss meg hosszú hallgatásomért. Ha annyiszor irtam volna a' hányszor készültem 's meggátoltattam, úgy ostromoltnak érzéd vala Magad leveleim által. Emlékezzél ezen túl is olly szivesen rólam, mint ént örültem első felszólításodnak. Adjon isten szerencsét feltett szándékodnak végrehajtásában; s' tartson-meg Téged épségben, vidámságban..

Pest, December 6. 1831.

U. I. Vásár alkalmával *Czuczor* barátomnak 4 példányt küldtem *Kisfaludy Károly* munkái első osztályából (I. VII. VIII.) azon kéréssel, hogy azokat biztos kézzel Hozzád juttassa. Vedd pártfogásod alá: Négy példány nem lehet sok *Pannonhalmára*; szerezz nekik urakat, kérek a többi kiadók nevében. Mind a 10 kötet ára 6 f. O. P.

A másik három kötet még a' héten megy sajtó alá.

2.

Főtisztelendő Apát Úr!

Főtisztelendő Ur előtt tudva van, hogy midőn literaturánk tisztelt bajnoka: *Kisfaludy Károly* 1830-ban a honi nyelv nagy veszteségére kimult: barátjai felkérték a haza jobb érzésű fiait, járulnának szabad adakozásaikkal egy, a dicsőült érdemeit megtisztelendő emlék felállításához; segéd-eszközül vévén egyszersmind hátrahagyott munkáit, melyeket 10 kötetben a közönségnél felajánlottunk. Igyekezeteink nem maradtak minden siker nélkül; a hazai ujságok mellett kijött II. d. tudósításunkból láthatni, hogy ezen szándékolt emlék pénzalapja m. e. december 14-dikéig 1175 fr. 19⁸/₂₀ krnyira nevedett pengőben; 's hogy a *Kisfaludy* munkáinak még fenlévő 's e célra fordítandó példányaiban öszvesen mintegy 2300 frtnyi becs vagy fenn. Azonban ama' summa még harmadát sem tevé a' megkívántató egésznek; a' könyv eladásból reménylhető jövedelem pedig felette bizonytalan lévén és igen sokára haladhatván: újra bátorkodtunk hazánk fiait felkérni, méltóztatnának most, midőn némi alapja már le van téve az állítandó emlékeknek, sőt a művész hozzá is fogott a munkához, a kezdetet szives részvétellel pártfogolni, hogy annak semmiségbe vissza ne kelljen dőlnie.

Főtisztelendő Ur, kinek hazafiú igyekezetek' előmozdításában való szives részvétele ismeretes: meg fog bocsátani, hogy bátrak valánk, e bizodalomtól ösztönöztetve, tisztelt nevét azok sorába iktatni, kiknél az érdekelt célra pénzt letenni lehessen. E' végre küldünk egyszersmind egy aláírási levelet, azon alázatos kéréssel, ne terheltessék azt tisztí hatása körével közölni, példájával 's hathatós buzdításaival gyámolítani, a befolyandó pénzt elfogadni 's azt az aláírási levéllel együtt folyó évi július végén túl biztos alkalom utján Pestre, a' magyar tudós társaság pénztárnokához *Helmeczy Mihály*hoz beküldeni. Ezen másod izbeli ajánlatokról (szintügy mint az elsőkről 1832-ben) teljes és pontos tudósítást adandunk az ujságok mellett, köszönettel kihirdetvén minden

gyűjtőnek 's ajánlóinak nevét és adományát; s a maga idejében minde-
nekről kimerítő s hitelesített számot adván.

Kik egyébiránt megkülönböztetett tisztelettel maradtunk Főtisztelendő Urnak

Pesten, Februarius 1. 1834.

alázatos szolgálói

Bajza József, Forgó György,
Dr. Schedel Ferencz,
a pesti orvosi kar tagja,
Vörösmarty Mihály.

Kisfaludy Károlynak emlékére.

mely Budán, Ferenczy István által hazai fejr márványból készült, folyó évi
julus 31-dikéig adományokat; elfogadni kéretik Főtiszt. *Guzmics Izidor* apát úr.
Bártfay László, Forgó György, Schedel.

Hónap és nap	Az adakozó neve és rangja ön kezével beírva.	Adomány váltóban.	
Febr. 25 d.	Guzmics Izidor bakonybeli apát	12	30
8 d.	Briedl Fidel Nevelés Tudomány Tanító Bakony- bélben	5	—
do	Kovács Wilibáld Bakonybéli Prior és Tanító	6	—
do	Spisák Rajnáld Bakonybéli Apátság Javainak Igaz- gatója	5	—
	<i>(Ez át van huzva és Toldy utóbb odairta):</i>		
	Nem küldünk semmit, mert hihetetlen, hogy ezen az uton elsüljön a dolog.		

3.

Magyar Tudós Társaság.

Pesten, nov. 26. 1835.

Szerencsém van ezennel Főtiszt. Urnak az »*Átok*« című drámá-
ból az Académia nevében azon tisztelet-példánnyal kedveskedni, melly
az elfogadott kéziratok bírálóit szabályszerűen illeti; 's róla alkalom-
adatával Nyugtatványt kérek.

Egyuttal Szenczi Imre javított *Jul. Caesar*jait küldöm azon hiva-
talos kéréssel, hogy azt ujonnan általnézni 's felőle véleményét velem
közölni méltóztatnék.

Egyébiránt magamat nagybecsű kedvezéseibe ajánlván, megkülön-
bözött tisztelettel vagyok

Főtisztelendő Urnak

alázatos szolgálója
Dr. Schedel Ferencz
titoknok.

4.

Magyar Tudós Társaság.

Pesten, április 13. 1836.

Főtisztelendő Apát Úr!

Szíves örömmel sietek tudtára adni, hogy *Oidipusa* az academia által nyomtatás végett el van fogadva, 's hogy azzal leszen a társaság által illy czim alatt kiadandó gyűjtemény:

»*Görög classicusok magyar fordításokban*« megindítva. Ide csatolom a bírálók javaló véleményeiket másolatban, azon végre, hogy ha a főtisztelendő úr némelly azokban felhordott észrevételeket helyeselné, szerintök, saját tetszése szerint nagygyűlésig, a kéziratokban némi változtatásokat tehesen. Saját tetszése szerint: mert a kézirat feltétel nélkül fogadtatott el. Csató úrnak adtam ezt által elküldetés végett azon elmékedéssel együtt, mellynek czime: »*Jutalmazások és dicsőítések.*« Az nem látszott a' vizsgáló jelentése szerint a Tudománytárba, ennek szorosán tudományos rendeltetése végett felveendőnek. Érdekelt volt a vizsgáló mellékesen, hogy talán az Évkönyvekben állhatna.

Ezt itt ugy említem, mint a vizsgáló magányos érzelmét.

Jelentvén még, hogy Tud tár. VII. kötetében álló jeles dolgozatáért a' Főtisztelendő úrnak 7 f. 30 kr. courpénz van letéve, mellynek nyugtatvány mellett felvételéért könyörgök; magamat nagybecsű hajlandóságába ajánlom; 's maradok őszinte való tisztelettel

A főtisztelendő Apát úr

alázatos szolgája
Dr. Schedel Ferencz.

5.

Magyar Tudós Társaság.

Pesten, április 26. 1836.

Főtisztelendő Apát Úr!

Április 18 d. költ becses levelét vettem. A görög drámák fordítását illető szándéknak nem lehete nem örülnöm; a veszprémi barbáriesen pedig nem lehete csodálkoznom, miután tudva van, hogy az érdeklött tekintetben e' megye a' legsötétebbek közé tartozik. A Főtisztelendő úr intése nem maradandó siker nélkül, 's a' dolog még nem tudom hol és mikor, de szóba bizonyosan fog jőni.

»*Oedipus*« kézírata, a' Névkönyv 's egy bírálat végett a' Főtiszt. Úrnak szánt dráma egy csomóban, a pápai Benedictinus urak házában van, vagy lesz kevés nap mulva letéve. Itt következik a' kívánt pótlék utasítás. A mi nincs benne érintve, arra nézve a' társaság szabadjára kívánta a munkálkodót hagyni.

Mi az Évkönyvet illeti, a' III. d. kötetnek, végzés szerint 1837. nagygyűlésig kellene elkészülnie, s' így a nyomtatásnak jövő télen kezdődnie. Azonban én nagygyűléskor azt fogom ajánlani, hogy halasztanók azt 1838-ig, fontos okokból. Mindenesetre jókor van még a' tudva levő cikkelyhez látás, jó dolgozat soha sem jó elég jókor.

Mi többünknek nézeteit illeti a görög nevek és szavak leírásában :

azok különböznek. *Bajza, Vörösmarty* azt vitaták a' kisgyűlésekben, mi Helyesírásnak új kiadása 10 d. lapján a) alatt áll; én azt sürgettem, ami a következő oldalon b) alatt. Indító okom nem annyira ezen mód népszerűbsége volt, mit azonban mindig hasznos olly kérdéseknél figyelemre méltatni, mellyek nem életkérdések: hanem főokom az, hogy első módot teljes következettséggel talán lehetetlen kivívni. Hogy az elsőbb mód több görög nyelvi szeretet kíván, mint a' mennyit még íróinkról is — fájdalom — feltehetni in theoria nem lehet argumentum, de annál nagyobb in praxi. Határozza el magát az académiá reá, igaz, sokan majd görögösen fogják a g. neveket írni akarni, de félek, majd nem lesz benne köszönet. — Mi betűinket is a rómaiaktól vettük által, a' görög nevek és szavak kimondása szerint nem tudom, miért kellene rettegnünk, azoknak a rómaiak által már meghatározott írásmódját is által vennünk. 'S így, mert az másutt is, 's a graecisálók nem nyertek többséget. Ez gyenge belátásom szerint véleményem.

Az Egyházi Tár folytatásáért köszönet. Ki philosophus és egyszerűsmind szív embere, kell, hogy igen melegen vegye e' közléseket. — Megkülönböztetett tisztelettel

A Főtiszt. Úr!

alázatos szolgálja
Dr. Schedel Ferencz.

6.

Magyar Tudós Társaság.

Pesten, november 23. 1836.

Főtisztelendő Apát Úr!

Azon hivatalos kéréssel csatolom ide »*Thucydides' munkáit* Malmos által fordítva, hogy azokat szorosán megvizsgálván, aziránti ítéletét méltó-e, hogy az académiá eszközölje kiadásukat vagy sem, három hónap mulva velem tudatni méltóztassék.

Milly szempontokat óhajt a' társaság a bírálók által követettni, az 1836-ki Névkönyv 47-d. lapjain, a' 25. pont alatt ki van fejtve.

Ki állandó tisztelettel vagyok

A' Főtisztelendő Apát Úr!

alázatos szolgálja
Dr. Schedel Ferencz.

Csak a 2 kötetet küldöm, gondolván, hogy ebből is képes lesz a Főtisztelendő Úr a fordítás becsét megítélni.

Ezen alkalommal arról van szerencsém értesíteni a Főtisztelendő Urat, hogy midőn nagygyűléskor *Oedipus* elfogadtatott, az határozatott egyszersmind, hogy, ha jövő nagygyűlésig még egy görög darab leszen elfogadva, a kettővel együtt egy illy című gyűjteményt indít meg az académiá: »Görög classicusok magyar fordításokban.« Ha tehát a főtiszt. beküldi *Euripides*ből készülő fordítását, rajta leszek, hogy a bírálók nagygyűlésig elkészüljenek, s akkor gyűlés után mind a két darab egy kötetben azonnal megjelenhetik.

Tartson meg a főtisztelendő úr szives hajlandóságában

mint felebb.

7.

Magyar Tudós Társaság.

Pesten, februárius 7. 1837.

Főtisztelendő Apát és Táblabíró Úr!

Szándéka lévén az academiának tudományos litteraturánk számos hézagai pótlására jutalom tételek által is ösztönözni hazánk íróit, kötelességemmé tette felszólítani a Főtisztelendő Apát Urat, méltóztatnék az iránti javaslatát velem legkésőbb f. é. május 1-jéig közölni, míg felhatalmazást tartok a Főtisztelendő Apát Ur osztályában legérezhetőbbeknek, s ennél fogva melly tudomány ágaknál gondol a Főtisztelendő Úr mind azok fontosságát mind litteraturánk jelen állapotját tekintve, egyebek előtt közhasznú kézi könyveket irandóknak.

Továbbá jeles életírásokra is jutalmat kívánván a társaság kitenni, azon már elhunyt férfiak jegyzékét is óhajtja, kik illető osztályokra bármely tekintetben nagy hatással voltak; 's kiknek pályája ezen osztály tudomány történetével oly szoros összefüggésben áll, hogy szerencsésen talált életbiztosításokból munkálkodások helyes előadásokból általuk mivel tudomány történeteire is világ háruljon a character pszichologiai felfogása munkáik, érvényeik, kitüntetése pedig olvasóinkra nézve vonzó és gyümölcsöző olvasást nyújtson.

Minden kitűzött tárgynál akár tudomány, akár életírás legyen, felkivánja a társaság jegyeztetni azt is, körülményeink és szükségünkhöz képest mennyire terjeszkedhessék ki körülbelül az író; továbbá milly szellemben, nyomokon, különös tekintetekkel talán rendben is dolgoztassék ki a tárgy; mikre nézve nemcsak azért kíván a' társaság némi előleges határozásokat megalapítani; hogy egy nemüebb szellem uralkodjék bennök, hanem, hogy a pályamunkák összehasonlítása is könnyebb legyen.

A januárius 30-án, 1837. tartott kisgyűlés határozatából

Dr. Schedel Ferencz.

Főtisztelendő Úr!

A *Hellen-magyar dramaturgiából* a budai censor a' *Kontról* szóló czikket egészen kitöröltötte. Leirattam az egészet ujra, hogy *Dercsik* apátnál próbáljak szerencsét. Mitevő legyek, ha itt is úgy járunk?

Azt kell hinni, főtisztelendő úr, hogy levelem eltévedt, mellyben az *Atheneum* 's kivált a *Figyelmező* részére szives együttműködéséért esedeztem. Ismételem most; is bátor vagyok, mindjárt tárgyat is kijelenteni. A' pesti nevendék papság munkálatairól a rozsnyai töredékekről 's a' pécsi püspök bibliájáról óhajtának recenziókat. Vajha a' főtiszt. ne tagadná meg legalább egyre v. másra nézve munkálatát. A tiszteletdíj, mit eddig képesek vagyunk adni, csak 20 frt egy ívtől. Ezt mellékesen említvén; s társaim nevében is magunkat s folyóiratunkat ajánlván, maradok a főtiszt. úr állandó tisztelője Sch.

Ha valamelyik bírálat szerzőjét titokban kívánná tartani a Főtiszt. úr, a legmélyebb hallgatást ígérhetem.

8.

Magyar Tudós Társaság.

Pesten, mártius 3. 1837.

Főtisztelendő Apát Úr!

Vettem Músája legújabb szüleményét; 's szerencsém leszen azt mingyárt hétfőn bemutatni. Reménylem, hogy 3—4 hónap alatt megleszen a vizsgálat. Hihetőleg azok fogják kapni, kik *Oedipust* másodszor *Oedipust* Briedel árából küldöm. Reménylem, hogy a' két darab egy kötetben, nagygyűlés után sajtó alá megy. Legalább lehetne óhajtani, hogy már egyszer egy kötet művészi fordítást vennénk görögéből.

Bocsásson meg a' Főtisztelendő Úr tolokodásomnak, de még nem vettem válaszát a' »*Figyelmező*« iránti felszólításomra, nincs nyugtom. Theologiai literaturánk itt-ott ismét mozogni kezd; 's kit kérhetnék fel inkább, akár tudomány, akár izlés tekintetében vallási munkák ismertetésére, mint a Főtisztelendő Urat, az újabb kor és iskola' fiát 's lelkes terjesztőjét latin rendszeres munkája 's folyóirata által, melynek bár olly recentest tudnék, millyet az érdemel. *Vass* kanonok urat nem akarom reá felszólítani. Ha erre nézve is ajánlana valakit a Főtiszt. Ur, igen köszönettel venném. Ismétlen, hogy, ha egy vagy más esetben, bármelly tekintetből, a' név elhallgatása óhajthatónak látszanék, a' Főtiszt. Úr arra tökéletesen tarthat számot.

Ki gyakran tapasztalt szives indulatiba ajánlván magamat, állandó megkülönböztetett tisztelettel vagyok

A Főtisztelendő Apát Úr

alázatos szolgálja

Dr. Schedel F.

T. *Briedel Úr*¹ értekezése vagy 10 sor törlése után végre kiszabadult a cenzura alól s a Tudomány-Tár új folyama 2. kötetében első helyt fog állni.

9.

Főtisztelendő Apát Úr!

Méltóztassék mindazon szives részvételért, melyet a Főtisztelendő Úr folyóiratunk támadása óta mutatott, sőt bizonyított iránta, mind a legközelebbi, igen becses küldeményért, őszinte igaz hálánkat elfogadni! Felette jól esik, ha a tiszta szándék olly férfiaktól, kikkel szoros összeköttetésben nem vagyunk, de tisztelnünk kell, elismertetik, kivált olly időben, midőn az annyi ellenkezőket, és pedig incselkedő 's fondorló ellenkezőket lát maga körül támadni. Fogadja el a Főtisztelendő Úr egyszersmind a jövendőre nézve tett ígéretét is köszönetünket. Igen is nagy örömmel fogadtunk el bármelley egyházi, nyelvész v. egyéb bármí alaku, tudományos közlést az *Athenaeum* v. *Figyelmező* számára, mint t. i. azt tárgy és forma ide vagy oda tartozónak fogja mutatni. Ugyan így

¹ *Beély* (Briedl *Fidél*) a bakonybéli benczés tanárképző intézetben a didaktika tanára volt, termékeny paedagogiai író s a M. tud. Akademia tagja.

veszünk fel szívesen vélemények igazítását, felvilágosítását is, 's itt csak kettőt kell megjegyezniem: 1. mi a »Szóbirálat« czikkelyt illeti: mint-hogy a tárgy nem épen főben járó fontosságú, azt a szabályt követtük eleitől fogva, hogy csak olly »szóbirálatot« vettünk, 's úgy *Vörösmarty*-nak néhány czikkelykéje elmaradt már, mert egyikünk v. másikunk nem hagyta helyben. Ezt pedig azért, hogy mi, azon czikkelyben discrete tanítatik, másutt practice meg ne legyen czáfolva. Másképp áll a dolog egyéb elvekkel, mellyek fontosbak is, kevésbbé általánosak, 's mellyeknek előadását gátolni valóságos nyomás volna. Ide azonban nem értetnek azok, mikről 2. kívánok emlékezni. Ezek t. i. azon főelvei az új kornak, 's új iskolának, melyeknek védelmét, terjesztését mintegy czélul tűzte ki magának folyóiratunk 's ennél fogva p. o. nem vettük fel Freumund feleletét (a' »*Jelenkor*« mellett megjelentek), mert azt hiszszük, magyarnak magyarul kell írni (lehetnek kivételek, mellyekről itt szükségtelen emlékezniem); ennél fogva nem vettünk fel egy bizonyos revisiót, mellyben a tudományos munkákban a purisatio gáncsoltatik; ezért is vennénk fel p. az újítás ellen, az academia ellen (in principió), poetikánk némelly újabb formái ellen, bármelly polgári, egyházi 's literaturai szabadelmű nézetek ellen intézett iratokat, stb. Azonban, kiket mi felszólítunk, azokról tudjuk, hogy e' második pontba akadni fognak.

A' hellen-magyar dramaturgiát szerencsésen keresztülvittem a pesti censurán, 's az ki is van nyomtatva az *Évkönyvek* III-a kötetében, melly nagy gyűlésig kijő.

A' *Kazinczy levelei* dolgában fentartom magamnak, hogy a' Főtisztelendő Urral, midőn v. Bakonybélben, v. nagygyűléskor szerencsém leszen találkoznom, néhány biztos szót váltsak.

Kazinczy emlékecskéje áll, leánya *Eugenia* viseli gondját; a' szegény özvegy szegény állapotban, egy parasztszobában teng, gondolom *Széphalmon*.¹

Végül jelentenem kell, hogy Beimel Úr ellen szegzi magát az Egyh.-Tár IX.-a füzete általadásának. Az elébbi nyolcz már megvan könyvtárunkban; mert eleitől fogva járattam annak számára.

Mellékesen érdekelvén még, hogy a' rec. csekély díja (5 frt 40 kr.) nálunk elvívót várván; a' Főtiszt. Úr rendelkezését várom,

Egyébiránt társaim nevében is újra ajánlván ügyünket a Főtiszt. Úrnak, állandó igaz tisztelettel vagyok

A' Főtisztelendő Urnak

Pest, május 14. 1837.

Nb. A' máj. 16-ra szóló *Figyelmezőben* (melly Pestben ma adott ki) megjelent a recensio minden törlés nélkül.

alázatos szolgálja
Dr. Schedel Ferencz.

¹ Guzmics, mint fenebb láttuk, nagyon érdeklődött Kazinczy halála után is annak családja iránt. Kazinczynak Guzmics iránt táplált igaz barátságos indulatának emléke: Kazinczynak ifjúkori olajfestményű mellképe, melyet Guzmicsnak ő maga adott ajándékba és most Pannonhalmán a képtárban őriztetik.

10.

Főtisztelendő Apát Úr!

Ha azon ösztinteséget, mellyel magamat egész szívből a Főtisztelendő Úr igaz tisztelőjének vallom, levelezői szerénységem szerint fogná megítélni, úgy kénytelen volnék megjegyezni, hogy a kettő nálam épen fonák arányban áll. S e vallomás után engedje meg a Főtiszt. Úr, hogy ujra olly későn küldöm novemberben hozzám intézett szives soraira válaszat. Azok betegen találtak, következett az összetorlódott hivatalos s egyéb dolgok elvégzése — de nem mentegetem magamat — hanem irok. Az értekezés megjelenik a *Tudomány Tárban*; s ez alkalommal az *Athenaeum* is kegyes emlékezésére ajánlkozik. *Oidipusz* és *Iphigenia* kezeimnél, s várom gróf *Telekit*, hogy szóval szívére kössem »*Hellen Classicusok*« gyűjteménye megindítását. Megvallom, hogy ezt olyannak tartom, melly a társaságnak különösen fog becsületére válni, s mit épen a társaságtól kell vární, mert rajta kívül alig van mód az effélék kiadásához. Azonban nem merek hirtelen sikerrel kecsegtetni magamat, mert ismerem nyomtatási pénztárunk terhelt állapotját . . . Ha lesz e részben bizonyos irni valóm, nem fogok vele késni. Szenczy Imre *Caesarja* is 1835-től hever!

Miben van az »*Egyházi Tár*« 1838-ra? A januáriusi füzet még nem jelent meg. Én azt gyanítom, s félve gyanítom, hogy a *Szión* ellenmérge akar lenni a *Tárnak* az episcopalis felekezet részéről, én lelketlenül találom ezt, korunkhoz illetlennek; s sajnálva hallom, hogy szép közönsége akadt — azonban ez csak első félv: adja isten, hogy a Főtisztelendő Urat el ne hagyja a kedv s türedelem — s a *Tár* el ne akadjon. *Illyen egyházi szellem kell a mostani kornak*; az a másik épen arra való, hogy a roskadásnak indult épületet, a helyett hogy támogatná, *aláássa*. Lássák ők! Szinte a mai póstával irok *Szenczy Ferencz* Úrnak is s ők a *Tárnak*, érdemébe ereszkedő birálatára kérem, mihelyt csak egy füzete megjelenik. De bármely bizodalمام legyen is a' tisztelt urhoz, mégis a Főtisztelendő Úrhoz folyamodom azon kérelemmel, méltóztatnék a' *Sziónt* szemmel tartani, s annak első negyedi befejeztével minélelőbb közölni velem, tartózkodás nélküli ismertetését — a' redactio titoktartása illy esetekben feltétlen és mély. Érkezett már róla valami: de csak formája, hibás nyelve és nyomtatása ellen, illyet nem veszünk fel. Hanem *szellemét megróni*, tudományos tartását, akadással: az igen hasznos leszen. De a *Tárt*, a *Tárt* félbe nem kell hagyni — mindenekre kérem a Főtiszt. Urat, támadjon előbb surlódás a kettő közt, támadjon mozgás a szellemekben — a *Szión* meg nem fogja állni a próbát, s mihelyt Gy. kano-nok lesz, úgy fog elenyészni mint a pesti. *A magyar egyház becsületének nagy része a Főtisztelendő Ur kezeibe van letéve.*¹

Magamat a Főtisztelendő Apát Úr nagybecsü hajlandóságába ajánlván, igaz hódolattal maradok

Pesten, Februárius 17. 1838

alázatos tisztelő szolgálja
Schedel Ferencz.

¹ Toldynak az igaz és jó ügy iránt táplált mily hő buzgalma szól e sorokból.

11.

Igen tisztelt Kedves Főtisztelendő Úr!

Aug. 1. irt sorai a' Főtiszt. Urnak igen méltán sújtanak, mentésem nem lévén levélírói hanyagságomért — mert nagy elfoglaltatásom 's házi zavaraim sem elégségesek erre — a Főtiszt. Úr annyiszor tapasztalt igen becses jóakaratótól várom feloldatásomat. Igen is, vettük az értekezést, mellyre a napokban kerül a' sor; vettem a maga idején a' biblogr. közlést is! S irtam, 's már jórögen *Szenczy* prof. Urnak is az egyh. munkák, nevezetesen az *Egyh.-Tár* koronkénti megismertetése iránt, — de választ nem volt szerencsém venni. Ismétlem tehát azt ez órában. Eggenberger utasítva van az Évkönyvek tiszteletpéldánya iránt 's a tudománytári tiszteleldij hasonlólag neki adva . . . csak Beimelnek nem szoltam még a Főtiszt. Úr által az académiának szánt E. Tár példánya iránt, mellyet ő mind eddig nem ada meg.

Végig olvasván ismét a febr., mart. és júniusi leveleket, pirulnom kell ujolag; de ne higye a Főtiszt. Úr, hogy mindazok, mind pedig általában irántam bizonyítani méltóztatott szives hajlandósága, ne tartoznának szebb örömeim, ne tartoznának erkölcsi kincseim közé. Ennyi kelletlenségei között az írói pályának, mellyekkel nekem, 's kiket barátság szorosban kapcsol hozzám, küzdenünk kell: vajmi kedves pihenő pontokat nyujt emlékezetemben annak tudása, hogy kivel elvek 's érzések rokonsága összeköt; kinek érdemeit elismerni, szivbelyege becsét tisztelni belső ösztön sürget: hogy az szivességébe zárt, hogy az hozzám jóakaratót megörzi. Ne szóljon tehát netalán adandó válaszában, vagy midőn személyesen leend szerencsém tiszteletemet tehetni, semmit a multakról, azaz az általam elmulasztottakról: újabb jósága ujra feddene.

A május-júniusi, és a júliusi füzeteket csak tegnapelőtt hozá meg a' Beimel embere s úgy a' »Szentírás iránti legujabb nézeteket« csak tegnap kezdém olvasni. Még nem vagyok magammal Strausz iránt tisztában; miket a hálai Allgemeine Literatur-Zeitungban olvastam róla, engem laicust nem tudtak eligazítani: a' Főtiszt. Úr értekezését egészen értem, nyugtalanul fogom — úgy érzem — várni az újabb füzeteket. S bocsásson meg a Főtiszt. Ur — nem kedvkeresésből mondom — de nem titokolhatom, hogy valahányszor olyat olvasok, mi épít, nem lehet elnyomnom azon való neheztelemet, hogy a *Szión* moraliter grassál közöttünk. *Melly különböző catholicismus uralkodik a kettőben!*

S így nem lehet nagyon is nem kérnem Főtisztelendő Urat; ne vonná meg *Atheneumunktól* a vallásos ember képét. Fanatismus ellen csak vallásossággal lehet dolgozni. Így a »képző erő a' művészetben« is kedves adomány leszen a 2. félévre.

Tegeye, hogy tisztelhecsük nagy gyűléskor! *Gr. Teleki* a tegnapi ülésben kéredezett, vettem-e a Főtiszt. Úr válaszáat? Mondám nem. Ő kétszeresen óhajtá: mert poetai keblű ember s egyszersmind előkelő egyházi férfiú szolt volna Sz. feleit — ma estve bejelentem neki. Nem tudom mit teendünk. A hellen szín, reményben, vagy gyűlés után megindúl; 's mutatványok egy újabb darabról kedvesek lesznek.

Tartsa meg a Főtisztelendő Úr nagybecsű kedvezéseiben azt, ki változatlanul

Pest, aug. 7. 1838.

hű tisztelője
Schedel F.

Most vevén a levelet, még nem szóltam társaimmal: de azért legyenek ők is tagjaink is ajánlva a Főtiszt. Apát Úr szivességébe!

Toldy Ferencz leveleinek külső czíme:

Főtisztelendő Dr. *Guzmics Izidor*, sz. Benedek-szerzetbeli, sz. Móriczról nevezett bakonybéli apát s' ns Győr vmegyei táblabíró Urnak, mint a magyar tud. társaság rendes tagjának.

Hivatalból.

Pápa Bakonybél.

Közli: DR. RÉCSEY VIKTOR.

BERZSENYI DÁNIEL MUNKÁIRÓL.

Az 1864. évi kiadás utószavában Toldy keményen (de méltán) megrója Döbrenteit az 1842. évi kiadásért s önérettel jelenti ki, hogy a meghamisított Berzsenyi után *íme van már valódi Berzsenyi*; mert az ő szövege (t. i. Toldy) »mindenütt az első, az eredeti kiadásokon alapszik; ki vannak irtva belőle Döbrenteinek azon, a kor s az író sajtóságait eltörölő, önkényű változtatásai, melyek, úgy is mint falsificatiók, úgy is mint ízetlenségek Berzsenyi tisztelőit s a kritikát egyformán botránkoztatják.« Az ő kiadása (t. i. Toldy) »Berzsenyit a maga valóságában adja.«

E napokban bizonyos okból újra el kellett olvasnom Berzsenyi Észrevételeit Kölcsey recensiójára, s bízván Toldy utószavában nem kerestem elő mindjárt a Tudományos Gyűjtemény 1825. évi IX. kötetét, a melyben eredetileg jelentek meg, hanem megelégedtem a Toldy-féle kiadással, hiszen ez úgyis »az eredeti kiadáson alapszik«.

A II. köt. 45. lapján azonban a *jellem* szó ütötte meg a szememet. Hogyan kerül ez ide? Hiszen tudjuk, hogy ez Szemere Pálnak sokkal *későbbi* találmánya!

Már most csakugyan meg kell nézni az eredeti kiadást is. A Tud. Gyűjt. 1825. IX. 128. lapján az illető mondatban nem *jellem*, hanem *character* áll.

Tovább lapozgatok a Toldy-féle Berzsenyi-kiadásban. A II. köt. 56. lapján ezt olvasom: »A görög forma *utánozza* az ének természetét.« Megnézem a Tud. Gyűjt. 1826. IV. kötetét s a 88. lapon ezt találok: »A görög forma *követi* az ének természetét.«

Ab uno disce omnes! Bizony nincs nekünk még ma sem olyan Berzsenyi-kiadásunk, mely őt *a maga valóságában* adná. Avis aux éditeurs!

Sz. K.